

Драгољуб Стојановић

КУМРАН¹ И ЕСЕНИ

- Рукописи са обале Мртвога мора -

УВОД

Текст који се пред нама налази нема намеру да буде историјски и теолошки, а ни археололошки коментар списа са обале Мртвога мора. Коришћењем постојеће литературе данас, која је детаљно истраживала Кумран и списе откривене на његовом подручју, а и шире, намера нам је да читаоцима, посебно поклоницима при путовању у Свету земљу,² а и другима које ова проблематика интересује, покушамо да пружимо слику једног изузетног открића до којег је дошло одмах по завршетку II светског рата у земљи у којој се највероватније још увек крију и многе друге неоткривене историјске чињенице и подаци. До ових открића дошло се сасвим случајно.

Када сам посећивао Свету земљу и места везана за рад и деловање Господа нашега Исуса Христа, посећивао сам и места везана за *Свијари завети* јер је нераскидива веза *Свијарога* и *Новога завета* одавно доказана. Увек и изнова желео сам да посетим и Кумран, јер ме је прва представа о животу ове заједнице, заједнице есена опчинила, и нисам могао да дођем у Израел, а да овај локалитет изнова не посетим. Тако се и створила идеја да саставим овај текст, приметивши велико непознавање наших поклоника Свете земље о овом делу историје Хришћанства, и тиме покушам да помогнем да разумеју оно што су видели, и чему се сви дивимо.

Приложена библиографија пружа могућност радозналост читаоцу да и дубље уђе у проблематику ове материје, уколико жели. Иначе, код нас је објављено релативно мало радова и књига у вези са овим питањем,³ осим што се у вези са овом темом у стручним часописима повремено појаве натписи.

1 **Khirbet Qumran**, арапски назив за руине или порушено место, тј. рушевине Кумрана.

2 Тј. Палестину.

Уз овај текст приложено је више снимака и цртежа који читаоцу покушавају да пруже верну слику, а онима који тамо нису били, шта могу очекивати да тамо виде. Кумран данас обезбеђује и чува један израелски кибуц који организује смештај, држи супермаркет, ресторан, продавницу сувенира и књига, а такође посетиоцима нуди и кратак филм о Кумрану. Иначе, открића кумранских пећина следила су источњачке приче и у приказу има источњачке пустињске мистике.

Сам рад састоји се из неколико делова: полази се од открића, затим следи објашњење ознака свитака, даје се преглед открића ван Кумрана, затим кратак опис Кумрана и есена, опис неких најзанимљивијих списа (опис и кратак садржај), и приказ неких питања везаних за есенску заједницу, и на крају, пар цртежа, литература и белешке уз текст.

ОТКРИЋЕ КУМРАНА И СВИТАКА СА МРТВОГ МОРА

Све се одиграло по завршетку II светскога рата када се прашина слегла по бојним пољима Блиског истока. Неколико месеци пре проглашења независности државе Израел, у зиму 1946, или у пролеће/лето 1947. године дошло је до сензационалних открића у пећинама око Мртвога мора. Млади бедуин са својим братом из племена Та'амира (Та'амирах), полу-бедуини који су се кретали на релацији Витлејем - Црвено море, Мухамед Ад Диб (Mohammed Adh Dhib), трагајући за изгубљеном козом, ушао је у једну пећину и открио више целих и пола-мљених ћупова и у њима неколико свитака, односно целих свитака и њихових фрагмената. Ова пећина ће ући у науку као пећина бр. 1 (1Q). И док је у то време на територији Палестине доминирала појава нове државе Израел, и проблеми који су се са тиме тада појавили, млади пастир ишао је путем својих проблема, - да пронађе изгубљену овцу, једном речју, следио је свој непромењени начин живота на том суровом месту. Заинтригиран звуцима који су се из пећине чули када је бацио камење да би истерао овцу, ушао је у њу и био изненађен богатством које је открио. Разочарење је брзо наступило јер се надао да је открио ћупове са благом, златом, можда и драгим камењем или нечим сличним, а он је угледао само ћупове са некаквим замотуљцима у кожи. То што је видео за њега није имало значења, а у то време пастири, па и остали чланови његовога племена, били су углавном неписмени.

Легенда понекад постаје бледа слика онога што се стварно догоди, и то што се догодило у Палестини између 1946. и 1947. године јесте да су један сан и догађај ушли у историју. Легенда о пастиру, кози и благу

припадају универзалном фолклору и то је сигурно подстицајно под сводовима звезданог пустињског неба.

Све ово што је млади бедуин нашао није имало великог значења ни за Кхалил Ескандер Шхахин-а, познатог као Кандо. Он је био витлејемски трговац, старинар и обућар и познавао је локалне бедуине. Код њега су та'амирски бедуини однели део онога што су нашли. Но Кандо, који је живео у Витлејему, знао је за долазак ходочасника и тражење антиквитета, те је претпоставио да би то могло да буде од користи, и да би се могло уновчити. После посете пећини бр. 1 (1Q) средином 1947. године, Кандо је задржао 4 од 7 свитака који су пронађени. Друга три свитка остала су у рукама другог витлејемског трговца Фаиди Салахија, који је такође трговао старинама.

Ова прва пећина (1Q) близу је раскрснице пута за Јерихон и Мртво Море, у брду на западној страни мора. Али цео терен, све до Рас Фешке (Ras Fashkha) пун је пећина које је требало открити и истражити.

Овде треба да се подсетимо да Мухамед ел Диб из племена Та'амира дели искуство младог Саула који је тражећи козу свога оца пронашао своју царску власт.⁴

Међутим, преузимање рукописа са Мртвога мора ишло је много теже, трансакције су се одвијале уз велике опасности, према причи учесника трансакције, јер то је било време великих промена, мржње међу Арапима и Јеврејима, и све што прати израстање једне државе на територији друге. Ови свици били су, када се утврдила њихова важност, за Израелце веома важни и они су одлучили да до тих 8 рукописа дођу по сваку цену.

Треба имати на уму да је то било време највећих промена на Блиском истоку, време пред проглашење независности нове јеврејске државе, и почетак рата који траје мање-више до данашњег дана. У то време је Јерусалим био подељени град, тако да је прелаз из Источнога у Западни Јерусалим, и обрнуто, био блокиран од стране Енглеза који су имали мандат над Палестином. Прелаз се могао обављати само на једној тачки са уредним дозволама.⁵

Један Јерменин, трговац, позвао је 23. 09. 1947. године професора Елеазар Сукеник-а⁶ да му покаже нешто што би њега можда интересовало, а што је он наводно добио од једног трговца, Арапина из Витлејема. Професор је кроз бодљикаве жице погледао, и схватио важност овог парчета коже са неким натписима, па је Јерменину предложио да дође са новим већим примерком, а он ће у међувремену да обезбеди пропусницу за њих обојицу. Јерменин је 27. 09. 1947. годи-

4 1 Сам 9,10.

5 То место је сада споменик у виду табле на зиду зграде неког Манделбаум-а, и зове се Манделбаум-капија (Mandelbaum Gate).

6 Професор Елеазар Л. Сукеник држао је катедру археологије на Јеврејском универзитету (Hebrew University).

3 Јосиф Флавије, *Јудејски рат* (превод др Д. Глумац, Просвета, Београд 1967) и Еуген Вербер, *Кумрански рукописи из пећина крај Мртвога мора*, БИГЗ, Београд, 1982.

не поново телефоном позвао професора и рекао да је у поседу још веће количине ових свитака. Професор је предложио да одмах оду лично у Витлејем и да преговарају о откупу додатног материјала. Ситуација је била критична јер је радио јавио да се за један дан одлаже декларација УН о Палестини, после чега би се свака веза изгубила јер се очекивао моментални почетак сукоба. Он је успео да са пријатељем Јерменином хитно оде до трговца у Витлејему (Канде) и да одкупи три рукописа из три ћупа које је бедуин показао. Сва три рукописа била су добро скривена (упакована да се не примете). Проф. Сукеник и Јерменин укрцали су се у последњи аутобус, и уз извесне непријатности, јер су били једина два путника у европском оделу, срећно стигли у западни Јерусалим.

Те ноћи, када је донео најстарије рукописе *Сџароџа завешта*, те за њега тако важне ноћи, док је седео удубљен у проучавање сензационалног открића, везаног за *Библију* и историју јеврејског народа, улази његова фамилија и саопштава му да је донета резолуција УН о стварању израелске државе. Према његовим речима, у његовој кући догодиле су се две свечаности, два велика догађаја у јеврејској историји: један политички и други - културни. Ујутру је Јерменину потврдио куповину и цео посао је брзо обављен. Проф. Сукеник је утврдио да су на свицима следећи текстови:⁷

- Књига пророка Исаије, која садржи више од половине његовог текста. Фрагменти осталих глава откриће се касније. Ови су документи настали 1000 година раније од најпознатијих текстова *Сџароџа завешта* до тада, један кодекс пророка, преписан од стране Мојсија Бен Ашера 895. године, чуван у генизи синагоге у Каиру,⁸ и други, из синагоге у Алепу, Сирија, познат као рукопис целе *Библије*,⁹ из 929. године,
- Рат синова светлости против синова мрака (1QM),
- Књига захвалних псалама, позната и као Књига химни, захвалница (1QH).

7 Код свитака где је то потребно дати су разни називи како су они уобичајени у научној литератури, ради онога ко жели да даље истражује, и треба да му помогне у сналажењу за одређени свитак.

8 То hide (сакрити, прикрити), израз за генизу у Синагоги. Просторија уз синагогу, у којој се чувају манускрипти неподесни за службу, похабане свете књиге (Библије), а такође и апокрифне књиге. Вредни рукописи откривени у XIX веку у генизи једне старе синагоге у старом делу Каира, датирају из 88. године по Христу, а међу њима и делови Дамаштанскога списка, који су прикључени каснијим открићима у пећинама Кумрана.

9 Мисли се на Алепски кодекс (Aleppo codex 925 AD) од кога је 1/4 рукописа уништена. То је и најстарија верзија јеврејскога текста *Сџароџ завешта*, смештена сада у „Пећини књига“ у Израелском музеју у Јерусалиму. Алепски кодекс је писан у Палестини, у XI веку пренет у Египат, а касније поново пронађен у Алепу (Сирија) у XIV веку.

Међутим, остало је још 4 од 7 откривених свитака. Осми ће се касније наћи. Крајем јануара 1948. године проф. Сукеник добио је информацију о постојању 4 додатна свитка, и позван је да да мишљење (у овом случају од неког Арапина који је припадао Сиријској православној цркви, и био представник игумана Атанасија Самуела - Маг-господин Athanasios Samuel - познатог као Сирски православни митрополит у манастиру Св. Јеванђелисте Марка у Јерусалиму). Професор Сукеник је потврдио вредност списка, и затражио цену. Међутим, власник је узео свитке, обећавајући да ће доћи на следећи састанак са предложеном ценом. Но, више се није појавио, нити се ишта чуло о њему. 1953. године проф. Сукеник је умро са тугом да су свици дефинитивно изгубљени, и не претпостављајући да ће његов син то касније да оствари. Сукеников син, Јигаел Јадин, био је начелник генералштаба израелске армије од 1949-1952. године, када се повукао да би наставио археолошке студије. Он је дао велики допринос у разрешењу, тумачењу, набавци и истраживању ових за Јевреје веома важних докумената.

Јигаел Јадин је, током своје кратке посете Сједињеним Америчким Државама, у новинама *The Wall Street Journal*¹⁰ прочитао оглас где се нуде 4 свитка са Мртвог мора, ступио је у контакт са странком и откупио их. Наиме, по савету својих америчких пријатеља да ће продајом у Америци добити више, мар Атанасије Самуил је ове свитке пребацио у Америку. Свици су купљени за 250.000 \$ донацијама Samuel Gottesmann-a.¹¹

Ова нова четири свитка садрже:

- Други рукопис *Књиге пророка Исаије* (комплетан, цео) (1QIs^a),
- Тумачење *Књиге пророка Авакума* (Пешер Књиге пророка Авакума) (*The Habakkuk Peshet*),
- Правилник Заједнице (*The Community Rule/The Manuel of Discipline*) (1QS),
- Апокрифни свитак *Књиге посџања* (*The Genesis Apocryphon*) (1QGenAp).

Осми свитак је касније откривен и унет у збирку *Shrine of the Book* Израелског музеја.

Јединствена колекција старих рукописа, писаних на јеврејском, арамејском и грчком добила је заједничко име „Рукописи са Мртвога мора“, односно у свету познати као *Dead Sea Scrolls*, скраћено *DSS*. Приближно стари око 2.000 година, откривени у почетку случајно, а касније систематском претрагом терена од 1947-1956. године код ме-

10 Оглас у новинама је гласио: „The Four Dead Sea Scrolls“ Biblical Manuscript dating back to at least 2000 BC, are for sale. This would be an ideal gift to an educational or religious institution by an individual or group; Box F2006, The Wall Street Journal. Јигаел Јадин је са својим јеврејским пријатељима интервенисао и рукописе откупио.

11 После Gottesman-ове смрти његова деца изградила су меморијал, сада назван „Пећина књига“ (*Shrine of the Book - The D. Samuel and H. Jeane H. Gottesman Center for Biblical Manuscripts*).

ста које се зове Khirbet Qumran, скраћено као Qumran (Q), откривено је 11 великих пећина. Прикупљајући сав материјал постепено, строгом евиденцијом свих назата полако се стицало веће разумевање истраживача за библијске текстове, за дубље разумевање Јудаизма, времена Господа Исуса Христа, као и за појаву Хришћанства.

Међутим, настају турбулентна времена, престаје британски мандат над Палестином, проглашена је независна израелска држава, настаје општа устанак Арапа, што онемогућава даља истраживања јер је приступ пећинама Кумрана (Wadi Qumran) био забрањен. Те пећине биле су на територији државе Јордан. Проблем је превладан захваљујући капетану Филипу Липену (Captain Philippe Liprens), посматрачу белгиске мисије УН који је ципом са официрима Арапске легије пронашао пећину, и исту заштитио све до фебруара 1949. године. Тада су генерал Хардинг¹² и отац Ролан де Во¹³ отишли до пећине да би извршили даља истраживања. Међутим, били су разочарани. Нису открили ништа важније од онога што су бедуини већ открили, али је било и нешто корисно. Ћупови које су пронашли из грчко-римскога периода били су из периода 30 године пре - 70 године по Христу. Нашли су такође и мање фрагменте од коже и папируса, делове са фрагментарних остатака рукописа Пост, Понз и Суд.

Тиме се завршава почетна фаза истраживања која је дала прву основу да се повежу ћупови, свици и археолошке ископине. Почетна неверица је отклоњена каснијим исцрпним истраживањима. Наравно, у свему овоме има неколико опречних мишљења.

ДАЉА ОТКРИЋА У КУМРАНУ

У међувремену је на позив Американаца архиепископ Самуил са својим свицима дошао у Америку 1949. године ради испитивања ових докумената на Институту за оријенталне студије у Чикагу. Разлике су избиле између експерата око питања датирања откривених рукописа. Да би се проблем решио дат је предлог, до тада код археолога неуобичајен, да у помоћ позову нуклеарне физичаре. То је било утолико лакше јер су се ова два института налазила у близини. После расправа и противљења археолога материјали су дати нуклеарним физичарима где су испитани и утврђено је да материјали потичу из доба Господа Исуса Христа. Испитивања палеографа дала су исте резултате. Да би се схватила важност открића ових свитака треба се подсетити да су најстарији текстови *Сћарога завети* на јеврејском језику, тзв. масоретски текстови равина из IX-X века по Христу. Главни извори за нашу верзију библијских списа су Септуагинта (LXX), грчки превод *Све-*

пога њисма Сћарога завети и Вулгата, латински превод бл. Јеронима, који је он начинио боравећи у пећинама близу Витлејема.

Ова открића понудила су истраживачима текст *Сћарога завети* на јеврејском језику 1000 година старији од онога који су до тада имали. Карактеристично је да је старији рукопис *Књиже ѓорока Исаије* истоветан са текстом свих језика, превода Библије, јеврејскога, грчкога, латинскога, немачкога или било кога другог језика.

17 свитака на кожи, дужине око 7 m (23 фита - feets), били су управо онакви какве је и Господ Исус Христос примио у синагоги у Назарету, и које је читао на молитви: „... И дође у Назарет, где је одрастао, па уђе у суботњи дан у синагогу - по свом обичају, те уста да чита и дадоше му *Књижу ѓорока Исаије*, па је отвори и нађе место где је било написано...“ (Лк. 4,16-17), и симболично „сваког момента Христова рука је ближа нама“... „ми можемо да видимо на кожи отисак прстију читача“.¹⁴

Наравно, када се потврдила вредност откривених свитака, што је проглашено као догађај столећа, настала је општа трка на ионако узбурканом терену у потрази за новим пећинама и свицима. У периоду од 10 година пронађен је велики број свитака и откривене бројне пећине. Укупно је откривено 11 већих пећина у близини Кумрана, и у њима око 800-1000 рукописа, комплетних или у фрагментима, до таквих који представљају само једну или две реченице. Ови рукописи бацају ново светло на *Сћари завети* и време које следи. Централна личност и велика непознаница је „Учитељ правде“, личност која се појављује у оригиналним списима есенске заједнице.

У ширем смислу свицима са Мртвог мора називају се рукописи у облику ролне и фрагменти откривени између 1946/47-1956. године на 7 разних локација дуж северозападне обале Мртвога мора, и то у 11 пећина код Вади Кумрана, три пећине код Вади Мурабба'ат, по једна код Нахал Хевера, Нахал Се'елима, Нахал Мираце, Хирбет Мирда и у Масади. У вези са њима су и средњовековни текстови, копије кумранских текстова нађених у генизи синагоге у старом Каиру, као и текстови из града Наг Хамадија, близу Луксора. Но, у суштини назив „Рукописи са Мртвога мора“, или скраћено DSS односи се само на оне рукописе нађене код Кумрана.

У наставку ћемо дати преглед открића по пећинама:

Пећина бр. 1: 7 већих текстова, свитака (објашњени горе у 1.1) и 72 фрагмента других текстова (15 библијских и 57 небиблијских).

Пећина бр. 2: 33 фрагментарна рукописа (18 библијских и 15 небиблијских).

12 Gen. Lankester Harding, Director of Department of Antiquities of Jordan.
13 Rolan de Vaux, Director of Jerusalem's famous Dominican college L'Ecole Biblique et Archeologique de Jerusalem Francais.

14 Andre Parrot.

Пећина бр. 3: 14 фрагментарних рукописа (3 библијска и 11 неблијских), као и 2 чувена и једина бакарна свитка, са локацијама места где је похрањено благо.

Пећина бр. 4: Једна од најважнијих пећина, али без комплетних свитака већ само у фрагментима (око 40.000 фрагмената), а до данас још многи нису идентификовани. Ту је много библијских текстова, коментара на књиге *Синарога заветна*, велики број неблијских текстова, до тада непознатих, на јеврејском и арамејском језику, литерарних текстова, и др.

Пећина бр. 5: 25 рукописа у фрагментима (8 библијских и 17 неблијских).

Пећина бр. 6: 31 рукопис у фрагментима (7 библијских и 24 неблијска).

Пећина бр. 7: 19 рукописа у фрагментима, али карактеристично је да су писана на грчком, но нису сви идентификовани.

Пећина бр. 8: 5 рукописа у фрагментима (4 библијска и 1 неблијски).

Пећина бр. 9: Усамљени фрагмент.

Пећина бр. 10: Исписане крхотине судова.

Пећина бр. 11: 25 рукописа у фрагментима, али неколико од њих довољно велики (10 библијских, 2 апокрифна, 5 неидентификованих и 8 Заједнице).

Рукописи из Кумрана датирају између краја III века пре Христа до 68. године по Христу, када је уништено кумранско насеље. Ови датуми су утврђени на основу палеографије (грешка је могућа плус/минус 50 година), а репрезентативни примерци утврђивани су радиокарбонском методом, и др.

Кумрански текстови су „највеће откриће модерног времена“¹⁵ и веома су важни јер су бацили светло на неколико области: језик Палестине у времену I века пре - I века после Христа, на Јудејство у Палестини на почетку Хришћанства, на време заласка *Синарога заветна*, на залеђе писања *Новога заветна*, на живот, језик и социјалне прилике палестинских Јевреја.

ОЗНАЧАВАЊЕ СВИТАКА

Скраћенице за кумранске рукописе следе ознаке усвојене у „Открићима из јудејске пустиње“ (Discoveries in the Judaean Desert, Oxford, 1955) предложене од стране D. Barthelemy-J.T. Milik-a.

С обзиром да је нађено много свитака, да би се избегла забуна усвојена је стандардизација ознака, тако да су:

а. Пећине означене бројевима 1, 2, ... - 11, пошто је било једанаест пећина, односно када се ради о Кумрану са 1Q, 2Q, 3Q, ... - 11Q, а Q је ознака за Кумран.

б. Називи документа се прикључују броју пећине,
 1QS (S - serekh - правилник) Правилник заједнице,
 1QpHab (Пешер, коментар, тумачење *Књиге пророка Авакума*),
 1QH (Hodayot), Химне, Захвалнице заједнице,
 1QM (M - milhamah - рат), Рат синова светла против синова мрака/таме,
 1QGenAp (Genesis Apocryphon), Апокрифни свитак Књиге постања.

У случају да има више идентичних копија свитака у истој пећини, што се више односи на мање фрагменте, али може и на списе, додаје се мали индекс слова a, b, c, итд. у десном горњем углу. На пример за Дамаштански спис, Damascus Document Cave 4 је 4QCD^{a-b}.

Оваквом ознаком овако великог броја докумената веома је лако пронаћи одговарајући свитак и локацију пећине.

Да напоменемо да је последњи свитак из прве пећине, Genesis Apocryphon (1QGenAp) писан на арамејском језику.

После ових првих истраживања настало је опште испитивање у пустињи свих пећина од стране бедуина и археолога, а нарочито у периоду 1951. до 1956. године. Укупно је пронађено 11, од чега су бедуини и радници на ископавању Кумрана открили 6 пећина, а археолози 5 пећина. То су следеће:

а - од стране бедуина, пећине бр. 1, 2, 4, 6, 11,

б - од стране археолога пећине бр. 3, 5, 7, 8, 9, 10,

Ова истраживања су се протегла на отприлике 8 километара. У последњој пећини бр. 11 нађени су важни свици псалама (Psalms Scroll) на арамејском језику, као и Храмовни спис (Temple Scroll), најдужи (око 29 фита) од свих кумранских рукописа. Пећина бр. 3 важна је по томе, што су једино овде пронађена два свитка од бакра, са наведеним подацима који и данас изазивају контроверзу код научника. Ту су наведени подаци о благу, са локацијама, а које није пронађено, тако да постоје претпоставке да је то само нешто имагинарно, а да није реално постојање тога блага. Међутим, развијају се нове теорије и о томе ће касније бити речи. За сада само толико, да су бакарни свици испитивани на Колецу за технологију Универзитета Манчестер где су потврђене географске информације које садрже 4 јеванђеља.

Тако су свици са Мртвог мора општепознати као Кумрански рукописи, а на енглеском Dead Sea Scroll (DSS) и постали символ израелског идентитета, дајући опипљиву везу између нове државе и земље коју је овај народ држао 2000 година раније.

15 W. F. Albright.

ОТКРИЋА ВАН КУМРАНА

У време проналаска ових свитака и на другим локацијама даље од Кумрана, чак и веома далеко пронађени су разни свици. Те локације су следеће:

а. - У близини Луксора (на Нилу, у Наг Хамадију), 1945-46. године откривена је збирка свитака који су дали велики допринос разумевању раног Хришћанства. Суви климатски услови у пустињама Египта били су идеални за очување папируса и другог писаног материјала. Открића су обављена на два места, једно које се раније звало Охуhynchus, а друго код Наг Хамади-ја. У земљаним ћуповима откривено је око 30 свежњева, увезаних кожом, са око 1000 листова писаних на коптском језику, који су потицали из III-IV века после Христа. Овде је укључен и текст говора Господа Исуса Христа апостоу Томи, познат као „Јеванђеље по Томи“. Ови папируси помогли су откривању хришћана гностика, о којима, осим сведочанстава отаца Цркве нисмо ништа знали, или сасвим мало. Ови списи сведоче са каквим се отпором сусретало хришћанство у своје почетноме развоју.

Поента напада светих Отаца на гностике, као јерес, је у томе што су гностици хтели да комбинују египатски, вавилонски, грчки, персијски и јеврејски мистицизам са хришћанском учењем.

б. - Открића у импресивној тврђави Масади, 1963-65. године, изграђена од стране Хасмонејаца. Овде су откривени фрагменти на јеврејскоме језику писани црним мастилом. Тврђава је разрушена, опсадом од стране Римљана, 73. године по Христу, на крају I Јудејскога устанка, јер је послужила као уточиште устаницима. Није изненађујуће што су овде нађени и неки списи приликом ископавања 1963-65. године. Овде су пронађени мали фрагменти списа, идентичних онима у пећини бр. 4, познатих као 4QShirShab (Song of the Sabbath Sacrifice). Ово је дало идеју неким писцима да су неки чланови заједнице из Кумрана пребегли у Масаду после рушења кумранскога насеља. Али то су све нагађања, и ми стварно не знамо зашто су копије 4QShir-Shab пронађене и у Кумрану и у Масади.

Ова истраживања ту и тамо бацила су већу светлост на други чувени устанак Јевреја под вођством Симона Бар Кохбе, који се десило 132-135. године.

в. - Документи из 134. године по Христу, из утврђења Ен Геди (Ein Gedi), поред Мртвог мора, које је оставио Симон Бар Кохба, звани „Син звезде“, како је сам себе волео да назива.

г. - Нахал Хевер (Nahal Hever/Wadi Khabrah) (1951/52. и 1960/61. године). Ј. Јадин, познати јеврејски археолог и истраживач, пронашао је документе о насељу Текуја, родном месту пророка Амаса, као и низ других докумената на јеврејскоме, арамејскоме и грчком језику.

д. - Вади Мураба'ат (Wadi Murabba'ah or Darajeh, како је другачије зову). Негде у јесен 1951. године бедуини из племена Та'амара појавили су се у музеју у Јерусалиму са комадом кожних сандала и фрагментима свитака мале величине. Бедуини су изложили Јозефу Са'аду у Музеју да су ово делови нађени у некој пећини даље од првих пећина (мислили су на кумранске). Пошто су Ролан де Во и ген. Хардинг били ван Јерусалима морало је брзо да се делује, и он је (Са'ад) отишао право код свог старог пријатеља, бригадира Аштона. Аштон га је опремио и дао му све што је тражио: цип, људе и писмо за све контролне пунктове да га пропусти, и посебно, своју личну гарду и више војника. После проблема који су се појавили са Арапима, који су познати у тим крајевима, они су ипак прихватили да га одведу до пећине. Било је мало и пуцњаве, али се све завршило тако да су Са'ад и војници дошли до пећина и извршили претрагу. После овога дошле су друге групе истраживача из Музеја и Бироа за Археолошка истраживања, и све у свему, нађено је више пећина и у њима археолошки предмети велике вредности за Палестину. Уствари, негде јануара 1952. године почело је званично истраживање и ископавање на тзв. мураба'атским пећинама (The Muraba'at Cave). Истраживање је вршено је под надзором генерала Хардинга, из Јорданске управе за антиквитете (Jordanian Department of Antiquities) и оца де Во-а, из француске школе за археологију (de Vaux, French School of Archaeology). Окривени су документи из 130. године по Христу. Прокламација о ослобађању од страха од стране Бар Кохбе, вође II Јеврејског устанка. Пронађени материјали немају везе са предходним налазима из Кумрана, али су довољно вредни за научнике, нарочито за утврђивање датума рукописа са Мртвог мора. Укупно је откривено 4 пећине на локацији, у удаљеном крају, југоисточно од Витлејема.

Вади Мураба'ат (или Дарае) је велики кланац, око 200 метара у дубину који почиње са именом Вади Та'амире, источно од Витлејема, са стрмим страницама на северној страни и постепено се завршава ка Мртвом мору и на крају се спушта врло стрмо. Три пећине су на северној страни кланца потока, а четврта, на косини изнад. Пећине су веома интересантне. Прва и друга пећина су велике, и дале су највећи део материјала.

Прва пећина је 51 m дуга, 5 m ширине и исто толике висине. На улазу прве пећине налази се велика цистерна из римскога периода, пажљиво обложена, и унутра неколико лампи које, сасвим сигурно, датирају из II века наше ере. Испод те цистерне ниже има још један мањи водени резервоар, али се није могла наћи траса да се види како се вода до њих доводила.

Друга пећина има само део који је због старости пао али се димензије пећине држе. У њој је и највећи део пронађених рукописа. Писани документи су свакако из II века, од чега неки добро сачувани, а већи

део је у лошем стању, проузрокованом од стране животиња, људи, мишева који су их уништавали у недостатку хране. Текст је писан је на јеврејскоме језику, а мање их је на грчком језику. Ови документи садрже писма и пословна документа, са неколико фрагмената библијских књига Пост, Изл и Понз. Има и документ уговора о женидби на грчком језику, који датира из доба Хадријана, а други уговор о кредиту на грчком. Постоје и неки рукописи који представљају литерарну композицију, најчешће историјску.

Главни интерес и корист од ових докумената, писаних на папирусу, кожи и сл. јесте у томе што садрже датуме, имена и сличне податке, посебно о II Јеврејском устанку под Симоном Бар Кохбом (132-135. године по Христу), посебно о самом Бар Кохби. Из класичне историје знамо да су Јевреји после избијања II Устанка отишли у јудејску пустињу, и тамо су скривајући се по пећинама, повели герилски рат против Римљана. Захваљујући таквој тактици Хадријану је било јако тешко да угуши устанак, што је постигао тек 135. године по Христу, када је и последње упориште успео да уништи. Два имена која знамо из овога устанка су Бен (или Бар) Кохба (Bar Kochba) и Бен Козеба (Kozeba) значе „Син Звезде“ и/или „Син Лажи“, који надимци су дати од стране његових присталица које су у њему гледале Месију (уп. Бро 24,17), а друго име од стране његових непријатеља који су исмевали његове амбиције срамном титулом. И видело се да је његово право име Козеба, „Син лажи“. Он је себе сматрао за Месију, и био је као такав прихваћен од људи, као и у то време од веома уваженог равина Акибе, које и био надлежан да промени његово име у „Син звезде“.

ђ. - У Вади Далије (Wadi el-Daliyeh) су 1961. године откривене пећине које су садржале Самарјанске папирусе (The Samaritan Papyrus) из последњег периода персијске власти над Палестином. Ове пећине су у области неких 7 миља северно од Јерихона. Документи су писани на арамејском језику и датирају од 375-335. пре Христа и већи део су нормална легална документа, у којима су дати одређени датуми када су се уговори извршавали. Ови документи су власништва виђенијих људи из Самарије која је непосредно пре тога била окупирана од стране Александра Великог, па су они морали да побегну после неуспелог сукоба са њим, 331. године пре Христа. Устаници су прогањани и уморени глађу после опсада у пећинама, и њихови остаци су пронађени 1960. године. Иако фасцинира њихово писање, ови списи из Вади Далије различити су од оних у Кумрану.

е. - Открића у пећинама код Вади Се'елима (Wady Seyal - Nahal Ze'elim), око 3 миље јужно од Масаде, а документа је објавио Музеј под ознаком „са неидентификоване локације“.¹⁶

Документи који су откривени, практично украдени са туђе територије, били су разни документи Наватеја и Јевреја о пословању, браку и

16 А претпоставља се да је то било из политичких разлога.

један важан на грчком, о „малим пророцима“, на пергаменту. Један од уговора носи датум „трећа година од ослобађања Израиља“, што указује да је то била последња година II Јудејског устанка, 135. година. Списи малих пророка, нађени у овој пећини дали су велик допринос при каснијем истраживању *Сейиуагиније*. Ту су се нашли текстови пророка Михеја, Јоне, Наума, Авакума, Софоније, и Захарије.

ж. - Хирберт Мирд (Mird) не мање важно налазиште пронађено од стране бедуина, јула 1952. године на овом подручју, око 2, 5 миља североисточно од Мар Сабе,¹⁷ односно између Витлејема и Јерихона. Арапи су ушли у подземне просторије рушевина манастира и пронашли доста папируса на грчком, арапском и неке радове на хришћанско-палестинском и сиријском, а датирање папируса је негде око 492. године. Сви ови папируси каснији су од рукописа из Кумрана и Мураба'ата, и датирани су на почетак владавине Византије, и све до IX века, када је манастир уништен и немају везе са кумранским рукописима. Библијски текстови представљени су кроз књиге ИНав, Мт, Лк, Дап и Кор. Званично ископавање Хирбет Мирда било је 1953. године, а то је учинила белгијска експедиција под вођством проф. Р. Де Ланга од Лувијана (R. De Langhe of Louvain).

КУМРАН И ЕСЕНИ

У близини пећина у непосредном окружењу истих налазе се руине археолошког налазишта познатог као Кумран (Khirbet Qumran) (арапски „Руине Кумрана“), а географски лежи близу Јерихона на северозападној обали Мртвог мора, једну миљу од њега и северно од вододелине Вади Кумран. Кумран, занемариван као археолошки локалитет у близини Јерусалима, после чувеног и драматичног открића свитака постао је сада незаобилазна тачка обиласка у Светој земљи, Израелу. Путовање до Кумрана води од Јерусалима кроз Јудејску пустињу-дивљину, аутопутем који силази са висине од 800 метара до 400 m испод нивоа мора који је истовремено најнижа тачка на земљиној површини. Налази се у тзв. „Великој пукотини“ са које пуца поглед на обале Мртвог мора. Када се открило археолошко налазиште није се дошло до закључка да Кумран није римско утврђење - војна постаја, како се у почетку веровало, већ насеље једне секте Јевреја која се звала есени,¹⁸ која је сматрала да јеврејски центар, вођство јудејског свештенства у Јерусалиму није доследно у извршавању учења Торе.¹⁹ Неки истраживачи тврде да у текстовима има утицаја средњовековног арапског језика. Палеографи оспоравају ту тезу. Неки истраживачи сматрају да по-

17 Манастир посвећен св. Сави Освећеном.

18 На арамејском „побожни“.

19 Мада и ту до данас има опречних становишта.

стоји веза и сличност између (мада то не објашњавају) Кумрана и караита,²⁰ па стога сумњају у прехришћанско порекло кумранских списа. Међутим, и то мишљење је оповргнуто од стране палеографа и резултата радиоактивних истраживања. Постављена је и теза да су то текстови секте евионита²¹ који су живели око Мртвога мора, те да су ови текстови остатак њихове литературе на коју су есени утицали.

Међутим, када су у периоду, посебно од 1951-1956. године, откривене многе пећине, наравно највише од стране бедуина који су имали уништити њих трагања у пустињама, добијена је велика количина материјала, хиљаде и хиљаде фрагмената из пећине бр. 4, и посебно свици, укључујући и најдужи, Храмовни свитак (The Temple Scroll/11QTempl). Ово је покренуло размишљања на другу страну. Ископине на које се мало обрађала пажња биле су поновно прегледане од стране генерала Хардинга и Роланда де Воа, схватања су се променила и дошло се до закључка да су текстови, пећине и ископине Кумрана у вези, те се сада студија налаза, садржина њихова повезује са археолошким ископинама. Ова повезаност археолошког налазишта и пећина најважнија је, после открића пећине бр. 4, што су међу свицима пронађене камене громаде са објеката локалитета Кумран. О овом проблему развиле су се велике дискусије међу научницима и заузети веома опречни ставови о томе ко је настањивао ово насеље. Међутим, прихваћена је основна теорија да је ово насеље есена, те се као такво данас масовно и посећује. Не постоји поклоничка или туристичка тура која не дође и стане код Кумрана и свака настоји да га обиђе. Поготову што је ту један кибуц који је организовао добар тржни центар са рестораном богатог менија и продавницом литературе и сувенира Кумрана.

Ископавање Кумрана обављено је 1950. године од стране француског археолога Ролан де Во-а, који је откопао налазиште на површини око 80 x 100 m (260 x 330 стопа). Један велики водоводни систем, који се напаја из Вади Кумрана секући целу област и пунећи више од 8 интерних резервоара (цистерна) и два купалишта. На источној страни археолошких руина налази се главна зграда, правоугаона и дуга (око 33 m) са великом кулом од камена и цигле на северозападној страни. Источно од куле је велика и широка соба са огњиштем, вероватно кухиња. Јужно од куле откривене су дуге клупе-столови у једној соби

20 Караити значи „читачи“ (to read). Јеврејска секта из VIII века, која је одбијала равинску традицију и Талмуд, и заснивала своје учење само на *Староме завјетју*. Они су опстали до данас у Русији и Израелу, и има их око 13.000 чланова.

21 Евионити - „сиромашни“, секта јеврејских хришћана која се размахала у почетку хришћанске ере. Одбацивали су посланице ап. Павла, а прихватили еванђеља. Настојали су да редукују учење о Господу Исусу Христу. Превише су истицали Мојсијеве законе и др. Деловали су као заједница сиромаша и усвојили је аскетски начин живота. Остали су ван токова развоја Хришћанства. Тешко је утврдити њихову везу са назаренима.

свидентно просторија која је служила као писарница, или соба где се нешто бележило, у другој, ниске клупе, три стола од блата, три суда са мастилом.

Дуги аквадукт и резервоари одвајају писарницу од велике скупштинске сале која може да служи и као трпезарија. Гранични зид је магацин где је нађено на стотине судова, грнчарије. Археолози су идентификовали и грнчарску радионицу, пећ за печење ових посуда, млин за брашно, шталу. Дошли су до закључка да је било веома мало соба за смештај.

Есени су се одвојили од јеврејске заједнице у II веку пре Христа, када је Јонатан Макавејац, а касније и Симон Макавејац, насилно преузео место првосвештеника, што је подразумевало предају и власт над друштвом и религиозним институцијама, јер је Јудеја тада имала теократско уређење. Симон је настојао да уништи есене који су били противници ове узурпације. И тако су они побегли у дивљину, наравно под вођством Учитеља правде.²² Неки научници сматрају да су есени основали своју заједницу у Кумрану највероватније у II веку пре Христа, највероватније за владе Симона (143-134. године пре Христа), али никако касније у време Јована Хирикана (134-104. године пре Христа).

Археолози су открили још много ствари које припадају једној насеобини овакве врсте. На гробљу близу Кумрана налазе се остаци око 1000 тела старијих особа, а такође и две мање гробнице налазиле су се око 100 жена и деце.

Уопштено се сматрало да учење есена о њиховом служењу и заједничком монашком животу, искључује жене. Имовина је била заједничка и цео свакодневни живот био је регулисан правилима. Њих никад није било много. Филон Александријски и Јосиф Флавије установљују број есена од око 4000 у то време. Али, било је есенских заједница и на другим местима у Палестини.

Есени су се строго држали Мојсијевих закона, поштовање суботе као дана одмора и ритуалне чистоће. То је један од разлога постојања толиких резервоара за воду у насељу. Они такође исповедају веру у бесмртност и Божју казну за грехе. И они као и фарисеја, верују у васкрсење, а и избегавају дубље улажење у јавни живот. Избегавају и службе у храму и привржени су строгом аскетском животу и физичком раду у изолацији. Суботњи дан, сабат, посвећен је служби и молитви према прописима Торе.²³ Заклетва која се изговори не може се укинути.

Пробни период за нове чланове је једна година после које су кандидати (приправници) примани у заједницу есена, али нису могли да учествују у заједничким обедима још две године. Они за које се види да су заслужни за чланство у заједници позивају се на заклетву Богу,

22 О њему ће касније бити више речи.

23 Тј. Петокњижја, првих пет књига *Старога завјетја*.

правди према људима, мржњу према лажи, љубав према истини и прихватање и испуњење свих других правила заједнице есена. По усвајању свега новим савезом, њима се дозвољава да имају обеде у подне и увече, и то у тишини.

За време владе Ирода Великог (37-4. године пре Христа) земљотрес, који се десио 31. године пре Христа и ватра узроковали су напуштање кумранског насеља, али се заједница вратила пред крај старе ере и поново засновала свој живот, док овај центар није коначно био уништен 68. године по Христу од стране римских легија под Веспасијаном. До 73. године у овом месту је била стационирана једна јединица римске војске, а и за време II Јудејског устанка (132-135) и устаници Бар-Кохбе били су једно време ту смештени.

Општи став научника је да је време стварања кумранских рукописа између 200. пре - 70. године по Христу, с тим што је мањи део могао да настане и у III веку пре Христа, али да главна количина материјала датира из I века пре Христа.

Став да је локација Кумрана у ствари седиште есена, познате секте из I века нове ере, базира се на три главна извора:

а) Дела Јосифа Флавија (Josephus Flavius, *De bello Iudaico II; Antiquitates XVIII*),²⁴

б) Плиније Старији (Plinius Secundus, *Historia naturalis V*)²⁵

в) Књиге Филона Александриског (Philo of Alexandria *Every Good Man should be Free; Apology for the Jews; Preparacio evangelica*).²⁶

Постоје још три извора: Грк Дио Хризостом из Пруссе (Dio Chrysostom of Prusa), Христијан Игизип (Christians Hegesippus) и Иполит из Рима (Hippolytus). Међутим, њихови описи се ипак базирају на податке прва три писца.

Међутим, и поред ових описа у горе наведеним делима, ниједна од секти није експлицитно наведена нити у *Новом завету* нити у делим равина.

Оно што је битно, заједничко мишљење, да ископине Кумрана припадају есенима, базира се на три прихваћена закључка:

24 Јосиф Флавије (Flavius Josephus) (37-100 по Христу). Јеврејски историчар који је постао римски грађанин. Осим других дела (*Јудејски рат, Јудејске стварине, Против Апиона, Мој животи*) писао је о есенима и њиховој заједници на обали Мртвога мора, па је и један део живота провео код њих.

25 Плиније Старији (Gaius Plinius Secundus) (23-79. године по Христу), рођен у Кому, Италија, у аристократској римској породици. После времена проведеног у римској војсци бавио се историјским радовима, писањем, говорништвом и историјом Рима. Био је пријатељ Веспасијана, римског императора. Погинуо је при ерупцији вулкана Везува, у Италији, 79. године по Христу.

26 Филон Александриски (Judeus Philo, 20. године пре- до 40. године по Христу). Јеврејско-египатски филозоф, школован као Грк, и био је под јаким утицајем јелинизма. Рођен је у Александрији. У Александрији је писао библиске коментаре и законе, те у својим делима спомиње Кумран и есене.

а) Јосиф Флавије је догађаје са есенима поставио између Јонатана Макавеја око 150. године пре Христа и I Јудејског устанка, 66-70. године по Христу, те да постајање Кумрана сасвим коинцидира.

Јудејски историчар Јосиф Флавије говори о три секте: о фарисејима, садукеејима и есенима (додајући каткад и четврту, зилоте). Он је дао детаљни опис есена чији је живот непосредно видео и кратко живео код њих.

б) Нема ниједне ископине осим Кумрана да одговара Плинијевом опису насеља између локација Јерихона и Ен Гедија.

в) Велика сличност у заједничком животу, организацији и обичајима могу лако да објасне и појаве неких различитости.

Доста контрадикције налази се у овим разним изворима због недостатка везе текста из кумранских рукописа и грчко-латинских извора. Кумран испитује заједнички и приватни живот и власништво, проблеме ожењених и неожењених и њихов статут. И Јосиф Флавије у својим списима говори и ожењеним и неожењеним есенима. Било би нереално очекивати потпуно слагање више извора. Треба схватити да су кумрански рукописи писани унутар заједнице, а да су Плиније и Филон писали са стране, осим Флавија који је и један део времена провео у самој есенској заједници, јер тврди да је примио део њиховог образовања. На крају, мислим да је веза Кумран - есени сигурнија од свих других солуција. Ниједна теорија која хоће да повеже ова налазишта са сектама фарисеја, садукееја, зилота и јеврејским Хришћанством није имала сигурну подлогу и није издржала критику. Секта настањена на Кумрану може да се сматрати ванбиблијским Јеврејством. Заједница је била веома незадовољна како остали Јевреји врше службу у храму, и како поштују све оно што је Бог заповедио преко Мојсија. Стога су најстојали да се одвоје од свега тога и да покушају да пронађу нови пут. Зато су и основали заједницу са строгим правилима за живот у једној сасвим другојачијој заједници, где је оснивач секте назван сасвим јасним именом „Учитель правде“, али његово право име не знамо, није се могло наћи, нити се спомиње.

КРАТАК ОПИС ВАЖНИЈИХ СВИТАКА

Увод и историја свиса

Пронађено је преко 900 до 1000 манускрипата у око 22000 фрагментата од којих су неки не већи од поштанске марке. На другим локацијама откривено је још око 45 рукописа-свитака, и то: 15 у Вади Мураба'ату, 18 у Нахал Хеверу и око 12 у Масади.

Научници су све свитке поделили у „библијске“ и „небиблијске“; изузетак је Бакарни свитак који не припада ниједној од ових категорија, али може да буде небиблијски.

Библијски свици су тако класификовани, јер њихов текст је идентичан појединим књигама јеврејске Библије. Њих је било око 215.

Небиблијски свици, којих је било око 615, могу да се поделе у 5 група: а) закони и правила, 2) песнички и мудросни, 3) прерађени и преписани списи, 4) коментари или пешери, и 5) разни списи, укључујући и Бакарне свитке.

Многа историјска питања су у вези са списима са Мртвог мора односно рукописима из Кумрана. Када и како су рукописи остављени у пећинама, одакле су дошли, која је то Заједница Новог савеза (завета), која се помиње у једноме спису²⁷ и каква је њихова историја? Који су то историјски догађаји на које ови списи алудирају, јер они нигде експлицитно ништа не кажу.

Генерално, има везе између рукописа у пећинама и ископина зграда у околини Хирбет Кумрана, које се налазе у непосредној околини и може да се претпостави да су оне биле нека врста центра заједнице.

Има хипотеза да рукописи долазе из гениза (магацина синагога) и да они никада нису били у Кумрану. Има нечега истинитога о вези рукописа и археолошког налазишта па би ова хипотеза могла да буде и тачна. У ископинама заједнице није нађен ни један рукопис. Али ове хипотезе, заступане од стране дел Медица, нису оповргле сазнање о везама кумранскога насеља и рукописа, јер треба узети у обзир да се и рукописи и зграде повезују са есенима који су наведени у осталим сличним документима.

Ако би се зграде узеле (ове које су наравно откривене) за време писања рукописа, онда највреднија евиденција су новчићи нађени на локалитету. Најстарији новчићи потичу из времена владе Јована Хирикана I (135-104. године пре Христа), Александра Јанеја (103-76. године) и Антиоха VII Сидета (138-129. године пре Христа), док последњи долазе из доба 68. године по Христу. У сваком случају, може се ући у анализу зграда до датума 130-120. године пре Христа, а можда и нешто касније. Но, у овом случају, мора се поћи од реалне чињенице

да је заједница постојала и нешто пре градње кумранскога насеља, а и пећина.

Што се тиче историје заједнице, алузије којих има у записима, једини су извори за разне интерпретације. Историјске алузије су најчешће у „Дамаштанском спису“, *Рају синова свейла йројив синова йама* и Тумачење (Пешер) *Књиже йророка Авакума*.

Основна йишања везана за Заједницу

Дискусија о овим проблемима може да се ограничи на три главна проблема, а то су: Китејци и Велијал, Учитељ правде и Дамаштански спис.

1. Китејци и Велијал су углавном познати из списка *Раја синова свейла йројив синова йама*, свитака о рату и Тумачење (Пешер) *Књиже йророка Авакума*.

Пешер *Књиже йророка Авакума*. Сама реч је библијског порекла. Појављује се прво у Пост 10, 4, и наведен је као један од синова Јавана који је пак син Јафетов, потомака Нојевих. Али, исто има и у Број 24, 24 где се претпоставља да је то нека земља тог имена. У „Библији Краља Џемса“ ревидирано издање, на Китејце се мисли као људе са Кипра. У Вулгати и Септуагинти Китејци су Римљани, а такође и у Таргуму. Према 1 Мак 1,1 Александар Велики је дошао из земље Китејаца; цар Македонаца је називан царем Китима. И чувени јеврејски историчар Јосиф Флавије, у *Јудејским стјаринама* пише да Јевреји тим именом, по месту Китион на Кипру, зову све становнике тог острва. Међутим данас већина научника прихвата да су Китејци Грци из времена Селукида, а потом Римљани, а такође и сви непријатељи старих Јевреја како су поименице наведени. У Пешеру књиге пророка Авакума наведено је читав низ уопштених имена Китејаца. Међутим интересантно је појављивање у спису *Раји синова свейла йројив синова йама* термина „Китејци Асирије“ и „Китејци Египта“. Употреба речи „Китејци“ појављује се осамнаест пута. Сусрећу се и термини „цар Китејаца“, али се сама реч даље појављује у општем облику. Изгледа да израз „Китејци“ није име неког посебног народа, већ представља назив за све непријатеље Израља, од Бога изабраног народа. „Китејци“ и „синови таме“ идентични су појмови.

Са овим скраћеним анализама може се узети према објављеним документима (*Раји синова свейла ...* и Пешер *Књиже йророка Авакума*) да су у спису *Раји синова свейла йројив синова йама* израз „Китејци“ узети из Библије и уопштено представљају све непријатеље изабраног народа, Израиљаца, док у Пешеру на *Књиже йророка Авакума* они припадају каснијем периоду, 88-63. године пре Христа, и овде су „Китејци“, у ствари, Римљани.

27 То је Дамаштански рукопис (CD).

„Велијал“, име које је се врло често узима за символ вође свих сила зла, и појављује се у *Стиаром завешћу* као човек, симбол зла, опаког човека, грешности, с тим да се име појављује и као символ смрти, пакла.

2. Учитель Правде. Идентификација и време живота Учитеља правде најконтраверзније је питање и изазивало је веома бурну дискусију међу историчарима који се баве студијама Рукописа са Мртвога мора. Ова титула се појављује у спису CD (Дамаштански спис), Пешеру на *Књиџу пророка Авакума* (1QpHab) и Пешеру 37. псалма (4QpPs 37). У реконструкцији списка 4QpPs 37, Учитель правде је оснивач заједнице, највероватније есенске. Постојала је строга опозиција према Учитељу. Главни опонент Учитеља био је „Лажни свештеник“, „Грешни свештеник“. Постоје и теорије да је Учитель правде Исус Христос, али је то тврђење изазвало велику дискусију, и као теорија је одбачено.

Учитель правде, вођа есена, који се повукао из Јерусалима у Кумран око 150. године пре Христа, као што смо горе рекли, непознатог је идентитета. Био је високи свештеник у храму. Једна хипотеза је да је био првосвештеник у храму за период од смрти Акима, од 159. године до доласка Јонатана Макавејца 152. године пре Христа. Можда је био у пријатељству са хасидима „побожнима“ који су пружили подршку Макавејцима у њиховој борби против Јелиниста који су хтели да уведу грчке обичаје међу Јевреје. Он и његови следбеници су можда и одбацили Јонатана као првосвештеника, јер није био из породице цадокита/онијада.

Титула „Учитель правде“ може да значи или „праведни учитељ“ или „онај ко учи праведности“. Он је сушта супротност горе наведеним лажним и грешним свештеницима.

3. Дамаштански спис (CD). Неки делови овог списка, како ћемо касније видети, говоре о новом уговору, „Новом савезу (завету) у земљи Дамаск“ (CD VI, 19; VIII, 21; XX, 12.). У овом спису сусрећемо речи „а звезда је(сте) Тумач Торе који је дошао у Дамаск“ (CD VII, 17), као и „обраћеници Израиља, који излазе из земље јудејске и који ће обитавати у земљи Дамаск“.

Ово и указује да су припадници Заједнице некада долазили у Дамаск да би се ту сместили. Наравно да је претпостављено да се то десило после разарања Јерусалима. Откриће текстова у Кумрану касније оповргава ову теорију јер претпоставља да је секта-заједница прво емигрирала у Дамаск а затим дошла у Кумран. Једно је јасно, да Дамаштански спис садржи опис одласка (миграције) у Дамаск да се испуне речи пророка Амоса, а могуће је схватити да је Дамаск фигуративно узет као Кумран.

Нови савез у земљи Дамаск (The Damascus Document - CD)

(Zadocite Fragment, а пуни назив је The Document of the New Covenant in the Land of Damascus. Рукописи који садрже овај спис потичу из каирске генизе A+B, као и нови фрагменти откривени у пећинама 4Q, 5Q и 6Q).

Главни рукописи овог списка пронађени су много пре открића кумранских рукописа (свитака са обале Мртвога мора). Овај спис је откривен 1896-97. године у остави, генизи једне старе (караитске) синагоге у старом делу Каира, Египат, а први пут су публиковани 1910. године, неких четрдесетак година од стране Соломона Шехтера, а састоје се из два рукописа, од којих је онај дужи, такође и старији, и означава се са „А“, а млађи је и краћи, и означава се са „В“, али је он детаљнији од већег). Ови рукописи се датирају, „А“ у X век, а „В“ у XII век, и ово су само преписи, док су оригинали били вековима старији. Проналаском нових докумената у пећинама око Кумрана (пећине бр. 4, 5 и 6) наравно да се претпоставило да су документи међусобно повезани, и да су из периода I-II века пре Христа (Гениза A + B, 4Q266-272) и да припадају јудејској секти есена.²⁸ Фрагменти из пећине бр. 5 и 6 мањи су, док онај из пећине бр. 4 довољан да се повеже са претходним документима из каирске синагоге/ генизе. Научници су пронашли везу ових докемената, налазећи као прво, сличне називе: „Учитеља правде“ и „Лажног пророка“, а друго, сличношћу идеологије, речника, организације, и др. Идентификација са есенима је општеприхваћена у научним круговима, али има и супротних гледишта. После једног периода, како би се рекло, благог занемаривања²⁹ документи познати као „Нови Савез у земљи Дамаск“, ³⁰ познати и као фрагменти цадокита.³¹ Публиковани су и почели да се интензивно истражују и тај тренд се појачава. Прве публикације из 1919. године од стране Соломона Шехтера носиле су назив „Делови цадокитских радова“, и после три четвртине столећа студије ових докумената узели су адекватнији назив „Дамаштански списи“, тј. Нови савез у земљи Дамаск. У спису се и говори о Учитељу правде, и да је склопљен Нови савез у земљи Дамаск. Дакле, у тексту се говори о Учитељу правде, али коме је спис намењен није познато, јер се каже да је он већ умро. Можда је заједница дошла у Дамаск, али то име треба схватити као симболично и условно. Они се позивају на текст пророка Амоса: „И ја ћу вас преселити из Дамаска, говори Господ коме је име Бог над војскама“ (Ам 5, 27). Можда је Кумран то место „Дамаск“. Могуће је да је Дамаштански документ

28 Професор Е. Л. Сукеник.

29 Нпр. како Баумгартен каже, „benign neglect“.

30 The Document of the new covenant in the land of Damascus.

31 Fragments of a Zadokite Work.

старији од Правилника Заједнице, тј. да је писан пре него што је створен Кумран. У том случају „земља Дамаск“ може да назначавачу неку другу локацију у околини Мртвог мора. Све може да се претпостави, само једно је сигурно - да је то алузија на Књигу пророка Амоса.

Наслов „Фрагменти цадокитскога рада/дела“ есени употребљавају јер они себе називају „синовима Цадока“ (праведни). Откривање одговарајућих докумената на јеврејскоме језику, фрагмената из пећина бр. 4 и 6 у околини Кумрана, потврдили су да је Дамаштански спис један од најважнијих списа, правилника, прописа секте есена. Занимљиво је да се покушало да открије како су ови списи из кумранских пећина стигли у генизу синагоге у Каиру. Могло би се претпоставити, према једном документу, писму Сергија, митрополита из Елама, писаном од стране несторијанског патријарха из Селевкије Тимотеја, негде око 800. године. Говори се о открићима у пећинама близу Јерихона. Та су открића дошла у руке Јевреја и највероватније је да је нешто од тога пренето, или преписано па пренето у Каиро. Х. Штегеман сматра да је пећина из које су узети рукописи који садрже Дамаштански списи и пренети у Каиро, највероватније из пећине бр. 3, стога што је архелашким истраживањем у овој пећини јасно показано да је она и раније откривана. Али ову хипотезу је тешко доказати.

У целини „Дамаштански спис“ се може поделити на два дела. Први део су опомене, саветовања, укори и подсећања (CD I-VIII), а други део закони, правила (CD XV-XVI и CD IX-XIV), који опет имају по неколико подгрупа. Опомене, савети скуп је проповеди, религиозног учења објашњавајући како Бог увек суди слабима, лошима и обнавља поверење кроз целу историју Израиља. Аутор сматра своје читаоце да су одани Богу, да поштују Суботу, да посебну пажњу посвећују спровођењу Закона/Торе, да избегавају да живе на принципу самозадовољства, или како се у спису употребљава библијска фразу „ходити тврда срца“. Опомене су састављене из две врсте материјала: праве проповеди, и библискога објашњења. У делу „закони/правила“, упуства су слична Мишни, али је писано строжије, а сама правила генерално имају две групе и то: Правила за оне који живе у градовима и Правила за оне који живе у заједници/општежићу.

Правилник Заједнице

(The Community Rule - The Order of Community - The Manual of Discipline - The Rule of Congregation, Charater of a Jewish Sectarian Association), пећине бр. 1, 4 и 5 (1QS; 4Q255-264a, 5Q11)

Један од веома важних списа, дело стране есена који су се склонили у јудејску пустињу да би побегли од корумпираних високих свештеника и државника из династије Хасмонејаца, са седиштем у Јерусалиму.

Највећи део свитака овога списа откривен је у пећини бр. 1 код Кумрана, 1947. године, а фрагменти, делови других рукописа овога списа, њих око 11, нађено је у пећини бр. 4 и 5 исте године. Савремени истраживачи сматрају да је секта из Кумрана била присиљена да напусти живот у заједници због I Јудејског устанка против Римљана, 66-70. године по Христу, и да су онда склонили списе у суседне пећине. Велики број ових рукописа који је склоњен показује да је њима придавана велика важност.

Дато је више наслова да би се они који желе да се упусте у детаљније разматрање могли да се снађу у многобројној литератури и радовима на исту тему.

„Правилник Заједнице“ је спис дуже литерарне историје, одн. компилација материјала из више разних извора.

Главна подела садржаја овога списа је:

- а) Пријем у Заједницу (секту) и годишња обнова чланства у заједници,
- б) Кратак приказ теолошке основе (идеологије) заједнице,
- в) Прописи Заједнице,
- г) О дисциплини и сличним случајевима и стварима,
- д) Химна.

Ова подела може да се подели и у три поглавља са посебним детаљима, као,

- I - Приступ у Заједницу, са упутствима о два духа (1QS I-IV),
- II - Правила која се односе на Управу заједнице (1QS V-IX), и,
- III - Упутства за руководиоца, и једна химна (1QS IX-XI).

Правилник/Правилници Заједнице су најстарији документ секте и претпоставља се да оригинал датира око 100 године пре Христа. Документи су намењени, сви су изгледи, Учитељу Заједнице за његово руковођење и садрже изводе литургијских правила и обухватају наведене поделе, односно објашњење и правила за њихово извршење.

Са изузетком химне, која се налази на крају списа сматра се да у Јудејству не постоје писана правила слична овим из тог периода, и она се могу поредити са манастирским типцима. Код хришћана постоје слична правила, Црквене уредбе, или катихезе, нпр. *Дидахи* који садржи 1. - Учење о два пута; 2. - Учење о култу 3. - Учење о животу и црквеној дисциплини, као и други део, *Писмо Варнаве*.

Правилник Заједнице одсликава опште обреде и правила за вођење живота у тој заједници. Оно утврђује и јерархију у Заједници, даје упуства за вођу Заједнице и разне чиновнике који су му подређени. Придржавању прописа дата је највиша вредност.

Правила Заједнице говоре о обреду, прочишћавању, о Савету Заједнице коју су сачињавали дванаесторица људи и вероватно још три свештеника. Спис такође говори о Месији, или можда „месијама“, у

множини, али уопште нема сличности са појмом Месије код Хришћана.

Јосиф Флавије, јеврејски историчар из I века наше ере, описивао је ову групу као велику јудејску филозофску школу, а не групу. Његов приказ је нападан као неразумеване јудејске традиције, узроковане коришћењем грчких извора. Али, ако реално анализирамо текст овога списка, и изгледа пре као филозофска академија него као нека група. Но, може да се прихвати да је група коју описујемо формално и изгледала као „удружење“, а функционисала је више као „филозофска академија“.

Правилник Заједнице на крају дана (1QS^a = 1Q28ab)

Са овим списом у вези је, као њихов додатак, тзв. *Правилник Заједнице на крају дана* (The Messianic Rule - Chapter for Israelith Last Day), пећина бр. 1; 1QS^a = 1Q28ab.

У садржају овога списка има неких посебности. Прво, опис прославе, свечаног обеда на коме ће цели Израил да узме учешће при Последњем (Судњем) дану. Прослава је у вези са доласком „Месије Израилља“ и може да се донекле пореди са ранохришћанским агалама.

Други важни опис је приказ очинства од стране Бога новог Месије Израилља, који ће се појавити из лозе Давидове.

Раџ синова светла против синова мрака/таме (The War Rulee - War Scroll - War of the Sons of Light against the Sons of Darkness), пећина бр. 1 и 4; (1QM; 4Q491+4Q493)

Најпре је у 1Q 1947. године пронађено 19 јако оштећених фрагмената, а касније откриће рукописа у пећини бр. 4 омогућило је комплетирање овога списка.

Овај рукопис представља један специфичан стратешки и тактички приручник, очигледно намењен за посебне околности, са специфичним местом и временом. На другом нивоу спис представља подстицање и пророчку пропаганду, намењену подизању морала против надирућег непријатеља, „Китејаца“ или Римљана. Вођа борбе против Китејаца је „Месија“, за кога се каже да је пророкован у књизи Бројева (Бро 24, 17) „изаћи ће из звезде из Јакова... и из Израилља“. Ово везивање звезде и Месије налази се и у другим кумранским рукописима. Чак и Симон Бар Кохба (вођа II Јудејског устанка називао себе „Синном звездом“. Спис *Раџ синова светла против синова таме* даје борби против „Китејаца“ метафизичку и теолошку димензију, као судар „си-

нова светла“ и „синова мрака“. Под овим називом је овај спис и био првобитно и познат, и садржавао је деветнаест колумни од којих су последње биле тешко оштећене, и није се могло утврдити да ли су то последње стране, или не. Садржај докумената је евидентан из наслова тј. рат племена Левија, Јуде и Венијамина - као синова светла на једној страни, - и Едомаца, Амонаца, Филистејаца, Грка, Римљана, као синова мрака, на другој страни.

Што је још важније, овај спис садржи и једну важну индицију своје старости и хронологије. Када говори о „Китејцима“, у тексту се сасвим експлицитно спомиње њихов „цар“. Ти „Китејци“ не могу бити војници републиканског Рима, који је 63. године пре наше ере освојио Палестину, и који није имао цара. Отуда се овај спис може посматрати не у контексту предхришћанског времена, већ I века. Ово је једна од тачака око које се споре два главна правца у истраживању Кумрана.³² У спису се прво даје генерални план рата који је представљен да се води око 40 година, и свака година је одређена са нападом на посебно племе. Иза тога следи детаљни опис организације војске, наоружања и опреме коју ће имати, и то наоружање, трубе, заштитна средства и др. Такође, детаљно је дато која је дужност свештеника пре, за време и после битке, које ће се химне певати, у целини, са карактеристичним детаљима за непознато време и место. Међутим, појава овог списка одмах је поставила питање, односно неколико питања:

- Да ли је ово опис неког стварног рата тј. да ли је есенска секта организована као војна организација - јединица са Месијом - када дође време - да се бори против безбожника са мачем!³³

- Да ли овај спис представља неку алегорију, - коју и какву, а које доста има у откривеним списима.

- Да ли је ово нешто сасвим друго?

Ови списи дали су подлогу неким критичарима да оповргну припадност Кумрана секти есена, због ратоборности овога списка, насупрот потпуној мирољубивости есена.

Неколико ствари је јасно, ако поредимо ове списе и делове *Сјараџа завети*, као нпр. Пост 10, или и друге сличне текстове да је овде много непријатеља истовремено укључено, и толико много људи, да је стварни рат ван сваке претпоставке. Ово се мора узети као теоретска спекулација, имагинација.

Друго је питање исписивање мотива за рат на оружју и заштитним оруђима, - таквим је приказиван чист религиозни рат.

Треће, опис учесника рата, „синови светла“ и „синови мрака/таме“ такође је потврда да је рат на религиозној основи.

32 О овоме ће бити још речи када буде приказиван Пешер књиге пророка Авакума (1QpHab).

33 Наиме, познати су нам супротни описи есенске заједнице.

Може да се прихвати да је ово у основи есхатолошка последња битка и овај спис се може да схвати као једна врста апокалипсе. Стил целога овога списка је нека врста литургијског облика: молитве и химне употребљене пре и после битке, улога свештеника, и др. Са те стране, цео спис се може укратко назвати „Литургија светога рата“, и за овакву дефиницију овога списка има основе.

Раӣ синова свей̄ла й̄ро̄йив синова й̄шаме уопштено садржи:

- Проглас рата против Китејаца (CD I),
- Реорганизација службе у храму (CD II),
- Програм за четрдесетогодишњи рат (CD II),
- Трубачи (CD III),
- Стандарди (CD III-IV),
- Распоред оружја и опреме на фронталним позицијама (CD V),
- Покрети пешадије у нападу (CD VI),
- Распоред и покрети коњице (CD VI),
- Године бораца (војника) (CD VI-VII),
- Војни логор (CD VII),
- Дужности свештеника и левита (CD VII -IX),
- Наслови служби и литургија рата (CD X-XII),
- Стихови службе у моменту победе (CD XII),
- Захвална свечаност (CD XIV),
- Битка против Китејаца (CD XV-XIX),

Чланови есенске заједнице сматрали су себе да су свети ратници, изабраници Израилља, синови светла, и који ће на „крају времена“ када он дође бити ангажовани у катастрофалном рату против непријатеља Израилља, против синова мрака.

Многи научници „Китејце“ у списима идентификују са Римљанима који су напали и окупирали Јудеју, око 63. године пре Христа. Ако је ово највећи део списка, требало би да је написан пре 68. године по Христу када је есенска заједница распуштена због јудејског устанка, 66-70. године по Христу.

Апокрифни свий̄ак Књӣе й̄ос̄ӣа̄ња (Genesis Apocryphon) (1QGenAp)³⁴

Псеудоепиграфски рад³⁵ је један од веома важних радова у Заједници есена. Овај спис је последњи од седам свитака откривених у пећини

34 Неки научници користе и наслов Tales of the Patriarchs.

35 Низ дела духовне литературе која су литератури била позната под именима познатих старозаветних личности и пророка али, заправо, њима нису припадала. Апокрифи чине трећу категорију, после канонских и девтероканонских књига. Називају се „списи са лажним писцем“. Они представљају збирку од 65 књига повезаних, али нису део *Ст̄аро̄га завет̄а*, и писани су и од стране Јевреја, али и хришћана.

бр. 1 (1Q) и релативно добро је очуван. Испитујући свитак дошло се до закључка да је то колекција апокрифних улепшавања главних личности у *Књӣзи й̄ос̄ӣа̄ња*, а не, како се у почетку мислило да је то изгубљени спис „Апокалипса Ламеха“. Спис садржи 4 главна дела: приповедања о Ламеху (кол. I-V), о Ноју (кол. VI-XV), сто народа (кол. XVI-XVII) и о Авраму (кол. XVIII-XXII). Свитак има 22 колумне. Прича о Ламеху, оцу Ноја исказује чудновати начин рађања Ноја и његову сумњу да је његова жена затруднела од једног анђела. Њено порицање није отклонило сумњу па је он тражио од свога оца, Матусала да иде у рај и добије потврду од свог оца Еноха. У другим колумнама говори се и потоцу и Нојевом путу, а последње колумне говоре о подели замље међу Нојевом децом. Одређене колумне кореспондирају са *Књӣгом й̄ос̄ӣа̄ња* и говоре о Аврамовом путу у Египат, повратку у Ханан, те о рату са царевима из Месопотамије. У целини спис је мешавина таргума,³⁶ мидраша,³⁷ преписа Библије, и аутобиографија.

Овај спис је добар пример библијске егзегезе³⁸ и приближава се апокрифној *Књӣзи Јубилеја*, а такође представља високо развијену сликовитост *Књӣге й̄ос̄ӣа̄ња*. Обе књиге показују заједнички интерес за календар. Стога што овај спис садржи материјал који се може наћи и у *Књӣзи о Еноху* може да се претпостави да је апокрифна *Књӣга й̄ос̄ӣа̄ња* извор за обе књиге, *Књӣгу Јубилеја* и *Енохову књӣгу*. Стога што је писан на арамејском језику, овај спис представља најранији пример „апокрифног“ рада на том језику, и веома је важан са становишта студије језика и развоја језика. Претпоставља се да је настала од I века пре - II века по Христу. Међутим, можда је ово превод са јеврејског језика на арамејски, или друго издање оригинала на арамејском језику, те је тиме прави датум настанка свитка тешко одредити.

Апокрифна *Књӣга й̄ос̄ӣа̄ња* на занимљив начин из тога периода осликава јудејско потраживање за земљом. У сну Авраму је речено да

36 Древни преводи *Свей̄го̄га й̄исма* са прерадом и коментаром на халдејски језик, који су урадили Онкелос, Јонатан и др. па се по њима и називају на пр. Таргум Онкелоса. Време њиховог настанка је око II века пре Христа.

37 Овим именом се зове врста дела насталих још у време првих сукоба фарисеја и садукеја. Мидраш је био нарочити начин тумачења текстова *Ст̄аро̄га завет̄а* који се одликовао у тражењу духа и дубљег значења штива, често примером. Мидраш је тумачио увек да поучи. Постоје и имена претпостављених редактора појединих зборника (Мидраш Раба, Мидраш Танхума, и сл.).

38 Ова именица грчког порекла (ексигисис) значи излагање, тумачење древних текстова, грчких, латинских а нарочито библијских. То тумачење ишло је са објашњењем о настанку божанских дела, надахнућа. Највећи део обимне талмудске грађе је, у ствари, записана егзегеза, развијена до крајности. У ствари, библиска наука која треба разложно и подобно да изложи смисао књига *Свей̄го̄га й̄исма*. Тумачу није довољно да читањем књиге исту учини лаком и разумљивом, него и да укаже на тешкоће на које се може наићи. Он мора да пружи такве податке о предмету који се тумачи, тако да на основу њих не остане никаква сумња или недоумица.

иде на највеће врхове и да погледа земљу око себе, Трансјорданију, Јудеју, Јерусалим. У сну је Господ рекао Авраму: „Потомцима твојим даћу сву ту земљу, и нека је наслеђују за све векове“, и пошто је Аврам прегледао сву земљу Господ му рече: „Дужи се и пођи, прођи и види колика је дуга и колико је широка јер је теби и твојим потомцима дајем за све векове“, и затим „и ја Аврам пођох да обиђем и погледам земљу. Почео сам да обилазим од реке Гихона и поред мора све док не сам стигао до брда Торе, обилазио сам од обале тог великог сланог мора, па сам прошао поред брда Торе на исток широм земље ... све док не стигох до реке Еуфрат. Обилазио сам затим поред Еуфрата на исток, све док не стигох до Црвеног мора, онда сам прошао поред Црвеног мора, све док не стигох до језика Трстеног мора које се одваја од Црвеног мора, обиђох земље ка југу све док не стигох до Гихона реке, вратих се и дођох својој кући у миру“. Апокрифна *Књига њосиана* тиме је приказала најширу границу Обећане земље у библијској традицији.

Пешер (џумачење) Књиге пророка Авакума (Habakkuk Peshet) пећина бр. 1; (1QpHab)

Пешер *Књиге пророка Авакума* је један од првих списа нађених у пећинама крај Мртвог мора, и наравно, био је подвргнут многострукој анализи. У његовој анализи морало се поћи од тога која је позадина његовога писања уз знање да је Авакум као пророк деловао у VI веку пре Христа. Зна се да је Јудеја тада била нападана од стране Халдејаца и Вавилонца под вођством Навуходносора.

Библиски текстови су коришћени од стране писаца у Кумрану као пут да разумеју и објасне своје време и догађаје. Израил је поново нападнут, у опасности од стране спољних сила, овог пута не од Халдејаца већ од стране силе коју називају „Китејцима“ или „западњацима“ које сада многи поистовећују са Римљанима. Поново се јавља та стална борба у списима Кумрана између порочних и побожних. У ту сврху се уводе следеће личности:

Учитељ правде, са једне стране, и његови противници:

- Порочни (Зли) свештеник,
- Човек лажи (Лажов),

Литерарни облик који је имао велику популарност у Кумрану су тзв. библијски коментари, и ту је нађено низ коментара на текст књига пророка Исаије, Осије, Наума, Михеја, Софоније и канонских псалма.

У пећини бр. 1 нађен је Пешер књиге пророка Авакума који се, у погледу на цео корпус откривених свитака, највише приближава историји Заједнице - или, у сваком случају, неких крупних догађаја у њеној

историји. Он се усредсређује на сукоб споменут у Дамаштанском спису (CD), одн. Новом савезу у земљи Дамаск. Она се појављује, сем Дамаштанског списка (CD) и Пешеру *Књиге пророка Авакума* још и у друга 4 кумранска списка, текстовима који на њега упућују, као и у Пешеру 37. псалма.

Како у Дамаштанском спису, такође и у Пешеру/тумачењу пророка Авакума говори се како су се неки чланови Заједнице на наговор лица идентификованог као „лажов“, отцепили, прекршили Нови савез и прекинули са оданошћу Закону, Тори.

Пажња у Пешеру пророка Авакума је у објашњењу и идентификацији „Китејаца“. Највећи број научника сагласан је да су „Китејци“ Римљани, који су 63. године пре Христа стигли у Израил. Овај спис, Пешер књиге пророка Авакума треба да је написан у то време.

У погледу идентификације споменутих лица, владају два мишљења: - Да је „лажов“ и „порочни, зли свештеник“ једно исто лице, само са два имена.

- Друго мишљење је да је „лажов“ лице унутар Заједнице, и да је он непријатељ и издајник, а да је „порочни, зли свештеник“ лице ван Заједнице, значи само непријатељ, што онда доводи до закључка да је храм у то време постојао. Другим речима, активност „порочног свештеника“ предходи времену разорења храма од стране римских трупа.

Ово отцепљење је и изазвало сукоб са Учитељем правде.

Храмовни сјис

(The Temple scroll). пећина бр 11; (1956. година) (11QT 19)

Верује се да је Храмовни спис пронађен у Пећини бр. 11, 1956. године, иако то није никад дефинитивно утврђено. Од свих свитака откривених у пећинама Кумрана, овај спис је најдужи, наиме око 8, 5 m (28 фита). Такође, у истој пећини пронађени су фрагментарни остаци другог примерка овога списка, 11QT 20. Оригиналном обележени као 11QT они су сложени у 67 колумни, како су уобичајено и написани.

Храмовни спис би могао да буде нека врста Торе, или Књига закона - нека врста алтернативне Торе која се користила у есенској Заједници и осталим њиховим локалним групама у Палестини. Званична јудејска Тора, као и код хришћана обухвата 5 књига *Сјарога завета*, и то: *Књигу њосиана*, *Изласка*, *Левитску*, *Бројева* и *Поновљених закона*. Сматра се да су то књиге које је Мојсије примио на Синајској гори. Храмовни спис сачињава у неку руку шесту књигу, после *Поновљених закона*. Сматра се да је то нови закон о животу у земљи тзв. „Нови Поновљени закон“.

Он се представља као директно откривење Бога аутору текста. Верује се да је аутор хтео да презентује нови, претходно склоњени текст,

писан од стране Мојсија. Овај би текст требало да буде апокрифна књига Мојсија. Списи су, може се претпоставити, писани у сенци Учитеља правде, или ако не он лично, онда од стране његових ученика, после његове смрти, мислећи да би он желео то да напише.

Иначе, Храмовни спис у себи садржи углавном текстове о градњи великог храма, и опис његове околине. Архитектонски детаљи нису слични опису Соломоновог храма, нити неких других храмова познатих у Израиљу и код Јевреја, уопште. Приложени детаљи у опису храма слични су садржају списка „Опис (Визија) Новог Јерусалима“.

У списима су садржани и календари прослава који потврђују до сада непознате податке о празницима, приношењу жртвава, сахранама и правила за празнике. Спис такође прецизно, али строже говори о браку, разводу и моногамији.

Ауторова концепција је јединствени Израиљ у коме нема странаца у границама државе, тако да нови закон не тражи никакво законско регулисање за такве групе. Ксенофобије има у великом броју списка са Мртвог мора. Овај спис не показује никакво уздржавање од освајање земље, и да ће друга племена и народи који живе на тој земљи (Аморјци, Хананци, Хетићани, и др.) бити „избачени“ из те земље.

Углавном, Храмовни свитак обухвата следеће, грубом поделом:

- Колумна 2: - Договор између Бога и Израиља, општи опис уласка у обећану земљу. Тај део се може грубо да пореди са деловима Изл 34,10-16 и Понз 7, 25-26.
- Колумна 3-13: - Градња храма, са описима који су веома тешко општењени, али дају да се мере светилишта, светиње над светињама, соба, колонада, потребног намештаја, обима жртвеника, олтара, анђела, херувима, завеса, капорета, обим жртвеника и олтара.
- Колумна 13-29: - Дневно, недељно и месечно приношење жртава, и оно што се приноси за празнике.
- Колумна 30-35: - Поглавље о градњи дворишта храма, сасуда за прања, димензије за света возила, клања.
- Колумна 36-45: - Градња три дворишта, једно за свештенике, друго за Јевреје преко 20 година старости, и треће за жене и децу.
- Колумна 46-48: - Посебно поглавље посвећено чистоћи храма и гробља.
- Колумна 48-51: - Чистоћа која се тиче градова Израиља.
- Колумна 51: - О судијама и службеницима.
- Колумна 51-53: - Закон који се тиче клањања идолима и жртвовању животиња.
- Колумна 53-54: - Заклетве и завети.
- Колумна 54-55: - Закон противу отпадника.

- Колумна 56-59: - Закони који се односе на свештенике, левите и делатаљни статус јудејских царева.
- Колумна 60-66: - Разни закони који се тичу дужности свештеника, идола, сведока, вођења рата, криминала, и осуда „вешањем на дрво (распеће)“, и др.

Делови овога списка уопштено следе прописе из *Сиварога завети*, али нису систематизовани, нити их интерпретирају.

Храмовни спис на крају третира проблем незаконите и инцесне жењидбе. Ове забране нема у тексту *Сиварога завети*, и то је сигурно напад на фарисејску праксу. Ове забране такође су садржане и у Дамаштанском спису.

Пешер/шумачење 37. йсалма

Пећина бр. 4 (4Q171, 173, 16) (4QpPs 37)

У овом спису говори се о борби „праведних“ и „лажних“, у вези са сектом и њеним противницима, а у суштини то је борба Учитеља правде са „Грешним (порочним) свештеником. Текст се углавном односи на Пс 37, а у центру текста сусрећемо Учитеља Правде, Порочног свештеника и Човека лажи.

У тумачењу се спомињу још два злотвора, Јефем и Манасија, за које се може узети да су алегорије за фарисеје и садукеје.

Бакарни свици

(Copper scroll) (3Q15) - пећина бр. 3

Они су откривени 1952. године, у пећини бр. 3. Бакарни свици претстављају јединствени налаз у Кумрану. Свици нису били нимало слични претходним, а и касније пронађеним, већ специфично писани на 2 бакарне плоче. И текст на њима је различит од осталих. Језик на коме су писани је рана форма јеврејског квадратног облика писма и, - показивао је лингвистички афинитет за јеврејски ране Мишне и за арамејски, са називима разумљивим кроз студије сродних арапских и акадских речи.

Има много необичних ствари око Бакарних свитака, али је сам језик који је урезан на њима изазов за научнике. Стил, слова и изговор је крајње необичан у односу на друге свитке нађене у Кумрану, или било где у околини.

Бакарни свици не спадају у категорију религиозних списка, нити литерарних као други списи са Мртвог мора. Њихови термини више су архитектонски, и тешко се могу наћи у другим списима.

Метал на коме је текст угравирани био је у врло лошем стању, јер је оксидирао лежећи вековима у пећини, па није могао лако да се разви-

је. Стога је послат проф. Рајт Бекеру (H. Wright Baker) на Колец за науку и технологију Универзитета Манчестер, 1956 године, где је пажљиво издељен на лонгитудиналне (по дужини) траке и враћен у Јордан где се и сада налази.

Мерећи око 2, 4 m (8 feet) у дужини, Бакарни свици су подељени у 12 вертикалних колумни, свака са 13 до 17 линија са десне на леву страну читања текста, неких 30 cm по дубини.

У основи, Бакарни свици садрже 64 локације растурених по широј географској области и површини око јерусалимског храма, Јерихона, Кумрана, и сл.

Приближна количина злата и сребра према овим свицима је:

- 65 тона сребра, и
- 26 тона злата.

То је богатство требало сачувати од Римљана, и то значи да свици датирају из времена римског освајања Палестине, 68 године.

Склоништа је тешко пронаћи јер су правци, места и ознаке наведене уз помоћ локалних назива који су одавно нестали, а општи изглед и конфигурација у току 2000 година, и непрестаних ратова изменили су се.

Има неколико теорија:

- Ј. Т. Милик и др. сматрају да је питање новца фикција, као и питање језика и топографије. По њему, ове плоче датирају око 100 по Христу и немају веза са Кумраном.

- А. Дипон-Сомер (A. Dupont-Sommer) и С. Горансон (S. Goranson) сматрају да је то имовина есена.

- Ц. М. Алегро и Н. Голб сматрају да то богатство припада храму.

- Ј. М. Allegro сматра да благо припада зилотима, да су они писали ове свитке, те да су то средства обезбеђена за поновну градњу храма 70. године по Христу, или је то трезор Бар-Кохбе, вође II Јудејског устанка против Римљана.

Одвојено од мишљења разних научника, у наставку дајемо нека излагања о богатству и његовом пореклу:

а) - Сакривено је од кумранских есена, а донето је из Другога храма, управо пред његово уништење од стране Римљана у 70. године.

б) - Сакривено је од стране предходника кумранских есена, а добијено из Првога храма у Јерусалиму у време пред његово уништење од стране Вавилонца под Навуходоносором.

в) - Сакривено од стране кумранских есена пре 68. године, и припада њима.

г) - Није реално да је ово подвала кумранских есена.

д) - Из Другога храма у Јерусалиму склоњено је од стране свештеника, или некога другога бежећи из Јерусалима, и да кумрански есени у том случају нису ни писали рукописе са Мртвога мора.

Камен спотицања свему овоме је, да ниједно од места где је назначено благо није до сада откривено.

Међутим, појавила се нова теорија која бакарне свитке ставља између Јевреја старог Египта и *Ситарога завейа*, и баца ново светло на саме свитке, њихов садржај, везу са историјом и др. Сумња се баца на присуство по једнога грчкога слова на свакој траци, па зашто би једна секта која захтева сиромаштво од својих чланстава да улази у проблеме са тако великим богатством? Даљи проблеми су место производње бакра, и висока цена, као и то да се у то време у Јудеји није производио бакар. Слични гравирани текстови на бакру нађени су у Мединет Хабу (Medinet Habu) из доба Рамзеса III. Логично је да су Јевреји могли само у Египту да нађу бакар, и да науче технику рада на њему. Позната је дуга веза Јевреја и Египћана, па није искључено да су са Мојсијем (ову технологију) изнели из Египта. Јер, све значајније вође Јевреја, Аврам, Јаков, Јосиф и Мојсије били су одређено време у Египту. А ова разматрања иду ка Акенатону (мужу чувене Нефретите), јединог фараона који је веровао у једно божанство, - сунце и чији је култ уништен после његове смрти, а његови свештеници су морали да напусте Египат, ако нису били побијени. Другом приликом ћемо покушати да детаљније изложимо ово гледиште.

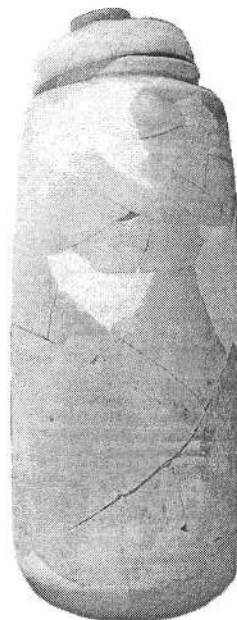
ЛИТЕРАТУРА

Martin Abegg Jr-Peter Flint-Eugene Ulrich, *The Dead Sea Scrolls Bible* T&T Clark, Edinburg, 1999; John Marco Allegro, *The Dead Sea Scrolls-a reappraisal*, Penguin Book, 1990; Harper Collins, *Bible Dictionary*, Harper San Francisco, 1996; Michael Baigent-Richard Leigh *The Dead Sea Scrolls Deception*. Jonathan Cape London 20, Vauxal Bridge; John J. Collins, *Apocalypticism in the Dead Sea Scrolls*, Routledge-London-New York, 1997; A. Powell Devis, *The Meaning of the Dead Sea Scrolls*. A Mentor Book, The New American Librari, 1956; Robert Feather, *The Copper Scroll decoded*. Thorson, an imprint of Harper Collins Publish, 2000; Robert Eisenman-Michael Wise, *The Dead Sea Scrolls uncovered*, Penguin Books 1993; Robert Eisenman, *Dead Sea Scrolls and the First Christians* Element Books Ltd., Shaftesbury, Dorset England, 1996; Jack Finegan, *The Archeology of the New Testament*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1978; Јосиф Флавије, *Јудејски рат* (превод др Душана Глумца), Просвета Београд 1967; David Flusser, *The Spiritual History of the Dead Sea Sect*, Mod Books, Tel-Aviv 1989; Norman Golb, *Who wrote The Dead Sea Scrolls?* Scribner, London 1995; Daniel J. Harrington, S. J. *Wisdom text from Qumran*, Routledge-London-New York, 1996; *The Work of Josephus*. New update edition, translated by William Whiston, A. M. Editor Hendrickson Publisher, Twelf printing- August 1996; Jonathan Kampbel: *Deciphering teh Dead Sea Scrolls*, Fontana Press-an imprint of Har-

per Collins Publisher 1996; Florentio Garcia Martinez-Julio Trebolle Barrera, The People of the Dead Sea Scrolls Their Writing, Beliefs and Practices, E. J. Brill Leiden-New York-Cologne, 1983; Moshe Pearlman, The Dead Sea Scrolls in the Shrine of the Book. The Israel Museum Jerusalem 1993; The Dead Sea Scrolls. The Israel Antiquities Authority, Jerusalem 1994; The Work of Philo. New update edition, translated by C. D. Yongr, ed. Hendrickson Publisher, Third printing -october 1995; Pliny the Elder, Natural History - a selection, Penguin Books 1991; Helmer Ringgren, The Faith of Qumran Crossroad - New York 1995; James C. Vanderkam Calendars in the Dead Sea Scrolls: Measuring time, Routledge - London and New Yorks 1998; The Damascus Dokument Reconsidered- The Israel exploration Society; The Shrine of the book, Israeli museum, Jerusalem 1992; Eugen Verber, Kumranski rukopisi iz pećina kraj Mrtvog mora BIGZ, Beograd 1983; Geza Vermes, The Dead Sea Scrolls in English, Penguin Books 1959; Michael Wise-Martin Abegg-JR-Edvard Cook, Dead Sea Scrolls a new translation, Harper Collins Publishers,1996; The Damascus Texts, Charlotte Hempel, Sheffield-Academic Press, England, 2000.

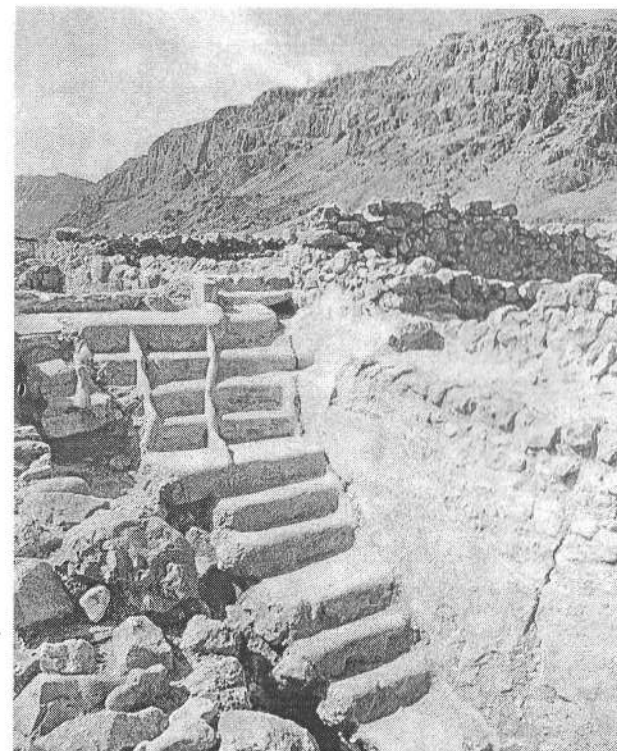
Правилник заједнице

Један од ђујова
у коме су чувани свици

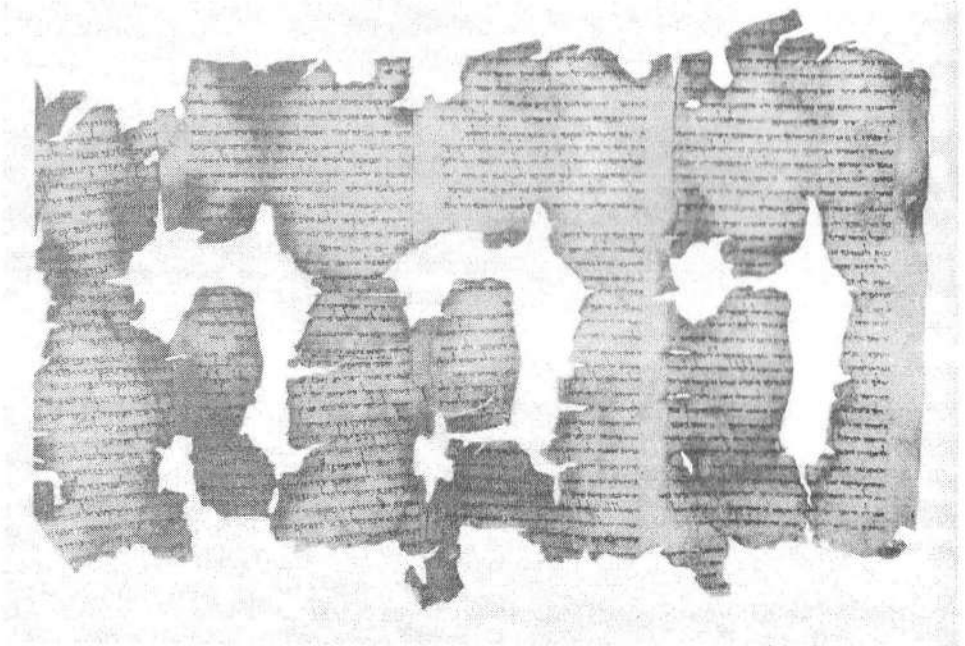
Сребрни новац

Степенеце, најукле
џриликком земљоџреса 31.
џодине џре Хрисџиа,
воде ка рииџуалном
куџаџишу.

Коменїтар (Пешер) Књиџе йророка Авакума

Химне (1QH)